

ERKEN MODERN AVRUPA TARİHİ

DÜŞÜNCE, SANAT VE KÜLTÜR

4. KİTAP

HAZIRLAYAN

HAMISH SCOTT

VakıfBank Kültür Yayınları: 0321
Tarih: 089

ERKEN MODERN AVRUPA TARİHİ
DÜŞÜNCE, SANAT VE KÜLTÜR
4. KİTAP
HAZIRLAYAN
HAMISH SCOTT

Özgün adı
Early Modern European History,
1350–1750
Volume II, Peoples and Place, Part 4
Ideas and Cultures

Türkçesi
İsmail Hakı Yılmaz

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü
Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Son Okuma
Burak Koçan

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kapak Görseli
William Hogarth, *The Assembly at*
***Wanstead House* (Wanstead House'da**
Meclis), yakl. 1728-1732, Philadelphia
Sanat Müzesi, 64.8 cm × 76.2 cm

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdizeniz Caddesi
No:7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye - İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2024
© Oxford University Press, 2015

ISBN 978-625-6647-41-1

Kitabın Türkçe yayın hakları AnatoliaLit aracılığıyla VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevî ve mali hakları saklıdır.

Baskı
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mh. 137. Sk. No:12
34522 Esenyurt / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 444 62 18
Sertifika No: 71320

1. Baskı: Ekim 2024

ERKEN MODERN
AVRUPA TARİHİ
DÜŞÜNCE, SANAT VE KÜLTÜR

4. KİTAP

HAZIRLAYAN
HAMISH SCOTT

TÜRKÇESİ
İSMAİL HAKKI YILMAZ

HAMISH SCOTT

Oxford'daki Jesus Koleji'nde Kıdemli Araştırmacı olup St. Andrews Üniversitesi Uluslararası Tarih bölümünde Emeritus profesör olarak çalışmıştır. Britanya Akademisi ve Kraliyet Edinburgh Topluluğu üyeliği yapan Scott, 18. yüzyılda uluslararası ilişkiler üzerine çok sayıda makale ve kitap kaleme almıştır. Son olarak *The Birth of a Great Power System, 1740-1815* (Harlow, 2007) adlı kitabı kaleme alan yazar, aydınlanmacı mutlakiyet, soyluluk ve siyasi kültür üzerine kitapların editörlüğünü yapmıştır. Erken modern Avrupa tarihçiliğinin en seçkin isimlerinden olan Scott'un siyaset, diplomasi, kültür tarihi sahalarına yoğunlaşan eserleri kendi başına bir literatür oluşturmuştur. Yazar 2022 yılında vefat etmiştir.

İSMAİL HAKKI YILMAZ

Askerî okul ve Marmara Üniversitesi'ndeki öğrenim hayatının ardından çeşitli dergi, gazete ve televizyon kanallarında muhabir, editör, yazı işleri müdürü ve yazar olarak çalıştı. 1990 yılından itibaren gazetecilik mesleğine ek olarak önde gelen yayınevlerine kitap çevirileri yapmıştır. VakıfBank Kültür Yayınları'ndan *Gazali: İslam'ın Dirilişi, Sadi – Hayatın, Aşkın ve Tutkunun Şairi, Emevi Devleti'nin Kuruluşu, İslam Tarihi, Liberalizm Neden Çöktü* başlıklı çevirileri yayımlandı. Yedi ciltte tamamlanacak olan *Erken Modern Avrupa Tarihi* serisinin ilk dört cildini çeviren Yılmaz, Mayıs 2024'de vefat etmiştir.

İÇİNDEKİLER

Editör'ün Önsözü 9

1. BÖLÜM

MARGARET L. KING

Antik Dünyaya Dönüş mü?	13
Hümanizm Nedir, Ne Değildir	16
Üç Dev İsim	19
Hümanist Çeşitlilik	23
Sevgili Cicero: Zaman İçinde Sesler	28
<i>Studia Humanitatis</i> : Bağlar	31
<i>Dignitas Hominis</i> : İnsanlık Durumu	35
Kadınların Değeri: Kadınlar ve Hümanizm	38
Yurttaşçı Hümanizm: Kentsel Bağlam	40
Dönüşen Normlar: Hümanist Toplum Anlayışı	44
<i>Philosophia Christi</i> : Hümanizm ve Din	47
Zihinle İlgili Sorular: Hümanizm, Felsefe ve Bilim	50
Hümanizm ve Sanatlar: Ayrı Fakat Eşit	53
Sonuç	56
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	58

2. BÖLÜM

ANNABEL BRETT

Siyaset Düşüncesi	61
Giriş: Siyaset Düşüncesini Araştırmak	63
Egemenlik, <i>State</i> (Devlet) ve <i>Commonwealth</i>	68
Meşrutiyetçilik, Mutlakiyetçilik ve Cumhuriyetçilik	78
Meşrutiyetçilik	82

Mutlakiyetçilik	86
Cumhuriyetçilik	90
Doğa Yasası, Doğal Haklar ve Doğanın Durumları	94
İmparatorluk, Savaş ve Uluslararası Üç Düzen	101
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	111

3. BÖLÜM

KATHLEEN CROWTHER

Bilimsel Devrim	113
Giriş	115
DeneySEL Yöntemin Gelişimi	123
Dünya Merkezli Bir Kozmostan Güneş Merkezli Bir Kozmosa	131
Sonuç	156
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	158

4. BÖLÜM

T. K. RABB

Sanat ve Mimari	161
1350'de Sanat ve Mimarlık	163
Sanatta Devrim, 1350-1520	167
Devrimin Genişleme Süreci, 1520-1600	185
Barok Çağı, 1600-70	193
Rokoko Çağı, 1670-1750	202
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	210

5. BÖLÜM

THOMAS MUNCK

Müzik	211
Hiyerarşik Bir Toplumda Müzik	218
Dini İnançları Güçlendirmek	226
İstihdam: Saraylar, Soylu Aileler ve Şehirler	236
Opera, Konserler ve “İzleyici Kitle”nin Ortaya Çıkışı	245
Geleneksel Sınırların Aşılması	253
Sonuçlar	261
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	263

6. BÖLÜM

JOHN ROBERTSON

Avrupa Aydınlanması	265
Aydınlanmanın Yapıları	267
Din Eleştirisi	279
İnsan Doğası ve Toplumsal İlerleme	290
Kamusal Alanda Aydınlanma	305
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	316
Konu Dizini	319
Adlar ve Yer Adları Dizini	327

EDİTÖR'ÜN ÖNSÖZÜ

Christopher Wheeler'ın bu kitabın editörlüğü için yaptığı beklenmedik davet, benim Britanya üniversitelerinde büyük ölçüde erken modern Avrupa tarihi üzerine verilen derslerle geçirdiğim kariyerimin sonlarına denk geldi. Ayrıca bu davet Amerika Birleşik Devletleri'nde geçirdiğim ve Atlas Okyanusu'nun öte yakasındaki çok farklı “erken modern” tarih biçimleri hakkında ilk kez gerçekten bilgi sahibi olduğum bir yıllık uzatılmış izin dönemi-me denk geldi. İlk anda yaşadığım bir tereddütten sonra kitabın erken modern Avrupa tarihinin ne olup olmadığına; neden bu tarih araştırmalarının 1970'lerle 1990'lı yıllar arasına göre üniversite ve eğitim gündemindeki önemini yitirdiği bir zamanda ortaya çıktığına ve nereye gitmekte olduğuna dair bir değerlendirme yapabilmek için iyi bir fırsat bulduğuma karar verdim. Ancak meslek yaşamım boyunca konu o kadar genişlemişti ki, Oxford Üniversitesi Yayınları'nın tanıdığı hayli geniş zaman dilimi içinde bile zorlu elemeler yapılması gerekiyordu.

Genel hedef son kırk-elli yıl içinde ortaya atılan erken modern Avrupa tarihiyle ilgili yaklaşımlar üzerine kapsamlı ve kolay anlaşılır rehber hazırlamaktı. Ancak genel çerçeveyi çizmek ve hatta ele alınacak dönemi belirlemek bile beklediğimden daha fazla sorun yarattı. Planlama ve görevlendirme aşamasında iki yardımcı editörden tavsiye alma şansım oldu: Liam Brockey (Michigan Eyalet Üniversitesi) ve Regina Grafe (Avrupa Üniversitesi Enstitüsü). Her ikisi de kitabın şekillenmesinde önemli katkılarda bulundu.

Bu dönemle ilgili birbirine zıt yaklaşımları da göz önünde bulundurarak hazırlanan taslak plan bazı dostların değerlendirmesine sunuldu: Carlo Capra, Stuart Clark, Bill Doyle, John Elliot, David Moon, Martin Powers, Tedd Rabb ve Oxford Üniversitesi Yayınevi'nin adlarını saymadığım hakemlerine zekice ve yapıcı önerileri için teşekkür ederim. Ayrıca Sheilagh Ogilvie iktisat tarihi konusunda cömert bir danışma kaynağı oldu.

Kitaba yazılarıyla katkıda bulunanlara olan minnettarlığım daha da fazla. İki cilt arasındaki bütünlüğü sağlamayı amaçlayan gözden geçirme önerilerine olumlu biçimde ve hiç yakınmadan yaklaştılar ve bütün yazar ve editörlerin katkılarını tamamlamasını sabırla beklediler. Ellinin üzerinde bilim insanıyla gerçekleştirilen bir çalışmanın bitiş çizgisine varana kadar birtakım engellerle karşılaşması mukadderdir. O yüzden makalelerini bütün aksi mesleki veya kişisel koşullara rağmen tamamlamayı başaran bazı yazarlara özellikle teşekkür borçluyum. “Tarihsel Demografi” başlıklı çok önemli bölümün çıkarılma ihtimali baş gösterince, *Journal of Interdisciplinary History*'nin editör ve yayıncıları incelik göstererek Anne McCants'in, ilk kez o dergide [sayı 40 (2009), sayfa 195-214] ve şimdi de bu kitapta geniş bir şekilde gözden geçirilerek yayımlanan “Tarihsel Demografi ve 17. yüzyıl Krizi” başlıklı makalesini genişletip güncelleştirmesine izin verdiler. Makalenin yeniden yayımlanmasına izin veren editör ve yayıncılara ve özellikle de bu süreci hızlandırarak kolaylaştıranlara minnet borçluyum. “Seyahat ve İletişim” başlıklı makaleyi kaleme alacak olan müellifin son dakikada çekilmesi başka bir kritik başlığın çıkarılmasını da gündeme getirince, bu şartlarda o kısmı çok kısa bir süre içinde bizzat ben kaleme almak zorunda kaldım.

Böylesine hacimli iki cildin ortaya çıkması beklediğimden daha kolay oldu. Oxford Üniversitesi Yayınevi Tarih ekibinin be-

ceri ve profesyonelliğinin bunda önemli payı vardı: Christopher Wheeler (emekli olmadan önce), halefi Stephanie Ireland, Rachel Naum ve hepsinin üstünde de son aşamalarda verdiği destek ve teşvikleriyle çok önemli katkıda bulunan Cathryn Steel. Elissa Connor becerilerini göstererek makalelerin redaktörlüğünü yaptı. Deepika Mercilee, Tharani Ramachandran ve Michael Dela Cruz elektronik dosyaları herhangi bir aksiliğe meydan vermeden basılı bir kitaba dönüştürdüler: Onlara büyük teşekkür borçluyum. Özellikle de –daha önceki kitaplarımda da olduğu gibi– işin sadece bilgisayara geçirme kısmıyla ilgilenmekle kalmayıp teşvik ve tavsiyeleriyle sürekli destek olan ve hatırlayamayacağım kadar çok hatamı kapatan Nancy Bailey’e çok şey borçluyum! İki yazarın yani Sam Cohn ve Thomas Munck’un Glasgow’da bulunması önemli bir avantajdı. Her ikisi de hem bilgileriyle hem teşvikleriyle destek oldular ve kitabın hazırlanma sürecinde ortaya çıkan sorunlar üzerine sesli düşünürken beni gönülden dinlediler. Alex Shepard da iyi bir rehber ve yardımcı oldu. Julia Smith sağlam tavsiyeleri, ısrarlı teşvikleri, bıkip usanmadan taşıdığı kahveleri ve hoşgörüsüyle özellikle son aylarda en fazla destek veren isim oldu.

Hamish Scott,
Aralık, 2014

1. BÖLÜM

ANTİK DÜNYAYA DÖNÜŞ MÜ?

MARGARET L. KING*

---

* Brooklyn Koleji'yle CUNY Graduate Center'da Emeritus Profesör olarak görev yapmaktadır. İtalyan Rönesansı, kadın ve öğrenim 1300-1800; ve antik çağlardan günümüze çocukluğun tarihi gibi alanlarda araştırmalar yapmaktadır. *The Death of the Child Valerio Marcello* (Chicago, 1994); *Women of the Renaissance* (Chicago, 1991) ve *Venetian Humanism in an Age of Patrician Dominance* (Princeton, 1986) gibi monografilerin de aralarında bulunduğu dokuz kitabın ve altmıştan fazla makale ve incelemenin yazarı olan King, hâlen bir Rönesans hümanist metinleri antolojisi ve *Mothers and Sons: a History* adlı kitabı üzerine çalışmaktadır. Aynı zamanda Oxford University OBO (Online Bibliography): Renaissance and Reformation'un baş editörlüğünü ve (Albert Rabil, Jr. ile birlikte) şimdiye kadar doksan beş sayısı yayımlanan ve elliden fazla başlığı yayımlanmayı bekleyen "The Other Voice in Early Modern Europe" dizisinin müsterek editörlüğünü yürütmektedir.

Kabaca Rönesans dönemine denk gelen 1350 ile 1650 yıllarındaki düşünsel kültürün en önemli başlığı kuşkusuz hümanizmdi. Bu başlık antik düşünce ve duyarlılıkların -antik dünyaya bir geri dönüş bu bölümde işlenecektir- coşkulu bir şekilde yeniden canlandırılmasıyla kamçlandı, ama bundan daha fazlası da olacaktı. Hümanizm 19. yüzyıla kadar Avrupalı seçkinlerin araştırma programlarının bir parçasıydı. Hümanizm, insan faaliyetinin toplumdaki ve kozmostaki yerini tayin etti; kadınların düşünsel ve ahlaki aktörler olarak öneminin anlaşılmasının önü hümanizmle açıldı. Hiçbiriyle tam özdeşleşmeden dönemin önemli -Aristotelesçi, Platoncu, Hermetik veya okült- felsefi okullarıyla dinamik bir etkileşime girdi. Böylece kendi ürünleri olan modern felsefe ve bilimin temellerini attı. Ortaçağ'ın ruhban kültürüyle o çağda meydana gelen her türden ve biçimden dinî reform hareketini iç içe geçiren bir dünyevî kültür oluşturdu. Metinlerin eleştirel analizi; edebî eser ve yazarların tarihsel bir bağlama oturtulması; bire bir çevirinin yerini anlam bağlamına göre tercümeyle bırakması; metinlerin önce el yazmasıyla ve zaman içinde basılarak çoğaltılmasından önce düzeltilerek iç tutarlılığa kavuşturulması gibi modern araştırmacılığın araçlarını icat etti. Daha sonra da antik medeniyetin engin kültürel ürünleriyle Yunan ve Latin edebiyat, tarih, felsefe ve bilim külliyyatının hemen hemen tamamını bütün bu araçların yardımıyla modern dünyaya taşıdı.

Bunların yanında, hümanizmin çoğu zaman yanlış anlaşıldığı da hatırlanmalıdır. Elitist, bilinçsiz ve bilgiçlik taslayan bazı kesimler hümanizmi reddederken, buna karşın bazıları da modern cumhuriyetçiliğin ve bireyciliğin çıkış noktası olarak ona aşırı bir değer yüklemektedir. Ayrıca hümanizmi reddetmeyenler dahi onu tanımlamakta zorlanmaktadır. İlerleyen birkaç

sayfada hümanizmin ne olduğunu ve ne olmadığını açıklamaya çalışacak, ana tema ve onun bir düzlem üzerindeki vektörlerini belirlemeyi deneyeceğiz.

HÜMANİZM NEDİR, NE DEĞİLDİR

Özellikle kuvvetli olan iki yanlış varsayım hümanist hareketin doğru bir şekilde anlaşılmasını engellemektedir: Bunlardan ilki hümanizmin romantik bir Rönesans teorisiyle iç içe geçirilmesidir. İkincisi ise Rönesans dönemi hümanizminin modern-seküler hümanizm ideolojisiyle karıştırılmasıdır.

İlk kez Romantik dönem tarihçileri ve eleştirmenleri tarafından ortaya atılan “Rönesans” ve “hümanizm” terimleri, 14. yüzyıl ile 17. yüzyıllar arasında kullanılan terimlerle bağlantılı olmakla beraber onlardan ayrışır. Bu tarihçiler için “Rönesans” terimi Avrupa uygarlığının onlara göre yaklaşık bin yıllık bir durgunluk ve belirsizliğin ardından “yeniden doğduğu” sarsıntılı bir dönemi anlatmaktaydı. Aynı şekilde “hümanizm” de insanın potansiyelinin baskı altında tutulduğu bir dönemin ardından yeniden keşfedilmesini, bireyin kurumsal ve düşünsel hiyerarşilerin boyunduruğundan kurtuluşunu ifade etmekteydi.

Söz konusu her iki tanımlama da bir yere kadar doğru olmakla birlikte, son iki yüzyılda her ikisinin de ciddi bir şekilde yeniden gözden geçirilmesi gerekti. Bugün Rönesans -tabii tamamen bir kenara atılmadığını varsayarak söylüyoruz- genel olarak 14. yüzyılla 17. yüzyılın başları arasında sanatsal ve düşünsel alanda vuku bulan değişimleri ifade etmektedir. Hümanizm ise günümüzde kuzey İtalya'nın kentleşmiş anklavlarında ortaya çıkan ve gücünü yoğun Greko-Romen geleneğinden yani klasik gelenek araştırmalarından ve bu geleneğin taklidinden alan bir düşünsel hareket olarak görülmektedir.

Zaman zaman basit bir şekilde “hümanizm” olarak adlandırılan ve bazıları tarafından büyük harfle “Hümanizm” şeklinde yazılan modern “seküler hümanizm” ideolojisi ise Aydınlanma ve Aydınlanma sonrasındaki hatalı Rönesans hümanizmi okumalarından türemiştir. Kavram kendi kendine yeterli, felsefi sınırlarla veya ilahi alanın müdahaleleriyle kısıtlanmamış gördüğü insan varlığının kutsanmasıyla ve gelişimiyle ilgilidir. Son dönemlerde modern, seküler hümanizmin doğası gereği Hristiyan bakış açısına aykırı olduğunu düşünen tutucu Hristiyan polemiklerin hedefi olmuştur. Oysa Rönesans hümanizmi kesinlikle seküler değildi - zaten Rönesans döneminde hiçbir kültürel hareket seküler değildi. Aksine Hristiyan düşünce ve duyarlılığıyla yoğrulmuştu.

Peki, o zaman Rönesans'ın *hümanizmi* neydi? Rönesans hümanizminin özünde klasik geleneğe, antik Yunan ve Latin dünyanın edebî ve felsefi mirasına bağlılık vardı. Roma döneminin son üç yüzyılının Hristiyan yazarları bu geleneği çok iyi biliyorlardı ve yükselen Hristiyan geleneği bununla birleştirmişlerdi. Başka bir deyişle klasik ve Hristiyan gelenekleri kaynaştırmışlardı. 5. yüzyılla 15. yüzyıl arasında, yani kabaca Ortaçağ'da bu karma kültürü ürettikleri dinî ve teolojik eserlerle ona erişebilen okuyucuya aktarmışlardı. Ortaçağ'ın alimleri bu antik ve Hristiyanlık öncesi eserlerle doğrudan karşılaşıyorlardı. Doğu Avrupa'da artık Hristiyan bir çerçeveye oturtulmuş olan Yunan metinlerinin araştırmaları antik dönemlerden beri kesintisiz olarak sürdürülmekteydi. Yunan'a dair bilginin büyük ölçüde kaybedildiği batı Avrupa'da Latince, her ne kadar eskisi kadar yaygın olmasa ve ortak iletişim dili olma özelliğini büyük ölçüde yitirmiş olsa da hâlâ varlığını sürdürüyordu. Ayrıca manastırlardaki kâtipler manastır kütüphanelerinde bulunan antik kitapları tekrar tekrar istinsah ediyor ve bugün elimizde ilk Latince versiyonları bulunan bu eski eserlerin elyazması nüshalarını üretiyorlardı.